

ČESKOSLOVENSKÁ STRANA LIDOVÁ V OBDOBÍ NASTUPUJÍCÍ NORMALIZACE

VÁCLAV RYNEŠ

S dnes již dostatečným odstupem třiceti let od konce „dějinné komunistické éry“ existují přímo ideální podmínky k tomu, aby se historikové při zkoumání období československých dějin 1948–1989 kriticky vyrovnali s předlistopadovou, účelovými ideologickými výklady zatíženou produkcí, a současně aby tuto produkci nahradili nově zpracovanými studii a monografiemi založenými na výzkumu nově zpřístupněných pramenů. Oba tyto cíle si stanovuje recenzovaná publikace, která nabízí zajímavý a detailní faktografický popis krátkého úseku z minulosti tzv. „obrozené“ Československé strany lidové. Po krátké úvodní kapitole věnované snahám o emancipaci strany v období tzv. pražského jara se monografie zaměřuje na analýzu procesu vnitrostranické konsolidace ČSL od jara 1969 až do sjezdu v červnu 1972, a to v širších souvislostech normalizace celé Národní fronty. Ta se jakožto jeden z pilířů politického systému režimu ve druhé polovině roku 1969 opět dostala pod kontrolu vedoucí úlohy KSČ tak, jako tomu bylo před lednem 1968.

Text vychází z tradiční historické metodologie, která se bohužel spíše vyhýbá hodnotícím politologickým kritériím. O to více se autor soustřeďuje na detailní přiblížení událostí a charakteristik jednajících osob, a to nejen na úrovni centrálních politických orgánů a institucí, ale i v prostředí všech sedmi tehdejších krajů, včetně hlavního města. Obsahové uspořádání pokládám za velice zajímavé a formálně dobře strukturované. Chvályhodná je rovněž snaha o detailnější rozbor provizorních programových dokumentů, kterým je věnována samostatná dílčí kapitola (s. 35–44). V této souvislosti by si určitě zasloužila více pozornosti osobnost Artura Pavelky, jehož životopis je bohužel nastíněn pouze v několika řádcích pod čarou (pozn. č. 93, s. 35). Jedním z celkově mnoha zajímavých poznatků je, že vnitrostranické změny v ČSL se oproti „polednové“ KSČ odehrávaly přibližně s tří až pětíměsíčním zpožděním. To bylo dáno tím, že na rozdíl od A. Novotného dlouholetý předseda ČSL J. Plojhar poměrně dlouho a úporně odolával reformním tlakům a na vedoucí stranickou pozici rezignoval až na úplném konci března 1968. Funkcionáři a s nimi celá členská základna tak nemluvili o době „polednové“, ale o době „pobřežnové“. S několikaměsíčním zpožděním oproti KSČ se lidovečtí funkcionáři pomalu a spíše liknavě začali podřizovat prvním konsolidačním opatřením, která si na nich začalo

vynucovat promoskevské vedení Národní fronty reprezentované Aloisem Indrou a Miroslavem Vacíkem. Konsolidace zrychlila teprve po uveřejnění tzv. otevřeného dopisu v listopadu 1969 a hlavně po prosincovém plénu ústředního výboru ČSL. Autorova publikace na několika příkladech demonstruje, jak nečekané reformní uvolnění „pražského jara“ najednou umožnilo dosud politicky neangažovaným a věřícím občanům veřejně vystupovat. Nejenom církevní představitelé, ale rovněž křesťanští aktivisté v ČSL, začali důrazně požadovat více náboženské a politické svobody včetně nápravy křivd z poučovacího období.

Dalším specifikem ČSL, v porovnání nejen s KSČ, ale také s Československou stranou socialistickou a s dalšími organizacemi Národní fronty, bylo regionální rozložení členské základny. Výrazná až dominantní početní převaha obou tehdejších moravských krajů by v případě mimořádného sjezdu zřejmě vyústila v převzetí většiny vedoucích pozic v pražském ústředí moravskými funkcionáři, kteří by v programových dokumentech i v praktické politice akcentovali zájmy a tradice konzervativního proudu moravského politického katolicismu.

Zajímavým zjištěním rovněž je, že způsob vnitrostranické konsolidace ČSL ne zcela kopíroval osvědčený konsolidační model KSČ. Kromě zmíněného „fázového“ zpoždění konsolidace v ČSL nevyústila v masové čistky postihující větší část členské základny. Částečně zdecimována byla pouze menší část proreformních vedoucích kádrů, a to hlavně kvůli pomstychtivosti J. Plojgara a několika jemu věrných „předbřeznových“ funkcionářů. Od podzimu 1969 se hlavní dějovou linií překvapivě nestalo vyřizování účtů s proreformními silami, ale mocenské soupeření dvou frakcí, resp. klik, které nebylo prosté záluďných úskoků a intrik. Vítězem vnitrostranického boje se pro mnohé nakonec překvapivě stal Rostislav Petera, jehož mocenský vzestup ze zákulisí ústředního sekretariátu Národní fronty režírovali M. Vacík a Rudolf Rejhon. Pozice nového ústředního tajemníka se ukázala být tak silná, že dokonce ustál i skandální odhalení kolaborace s nacistem v podobě aktivistických článků v brněnském protektorátním tisku. Aktérům akce „Modrá liška“, kteří se v prostředí pražské městské organizace snažili novou normalizační elitu v čele s R. Peterou maximálně zdiskreditovat, tak jejich záměr vyšel pouze částečně.

V souvislosti s instalováním R. Petery do vedení v té době již plně zkonsolidované ČSL se dostáváme k otázkám, zda, či do jaké míry, se nová mocenská garnitura KSČ v čele s G. Husákem snažila ke svým cílům plánovitě využít původní „obrozené“ lidovecké kádry, které se koncem čtyřicátých let tolik osvědčily během tzv. Katolické akce. Náboženským souvislostem, a to jak vzhledem ke Katolické akci, tak i vzhledem k vlivům II. Vatikánského koncilu na širší členskou základnu ČSL a vůbec na křesťanskou populaci v českých zemích, se K. Konečný bohužel příliš nevěnuje. Přitom je dostatečně známo, s jakým nadšením „předbřeznový“ předseda ČSL J. Plojgar jednal a závěry Vatikánského koncilu v lidoveckém tisku

vychvaloval. Sledovat zmařené snahy proreformní členské základny ČSL a části jejích funkcionářů o nové proreformní „obrození“ v roce 1968 v provázanosti na aktivity Díla koncilové obnovy by ovšem vyžadovalo hlubší sondu do prostředí římskokatolické církve. Monografie bohužel nedává uspokojivou odpověď na otázku, jak se snahy o politické reformy v roce 1968, včetně proreformního dění uvnitř ČSL, projevovaly na postojích nejen většiny politicky neangažovaných katolíků, ale také na postojích katolických náboženských a intelektuálních elit, které byly v pouónorovém období dlouhodobě vězněny.

Jisté je, že i v tomto prostředí nastalo značné probuzení náboženské víry a intelektuálního života, které nedokázalo zlomit věznění či internování biskupů, příslušníků náboženských řádů a desítek nebo spíše stovek předních katolických intelektuálů a lidoveckých funkcionářů z předúnorového období. Tito dříve krutě perzekvovaní představitelé katolické elity koncem šedesátých let již neuvažovali o návratu do období omezené demokracie tzv. třetí republiky, ale o pokusu o náboženskou a politickou svobodu v socialistickém státě. I oni již přijali jako danou realitu, že socialistické Československo je patrně navždy součástí světové socialistické soustavy. Šlo jim tedy spíše o vytvoření co nejširšího prostoru pro svobodnější působení katolické církve, která by mohla oslovovat obyvatelstvo, které již akceptovalo socialistickou realitu. V politickém pojetí se tedy jednalo o koexistenci lidoveckého hnutí se „socialismem s lidskou tváří“, v náboženském pojetí o umožnění aktivní participace římskokatolické církve na duchovní péči o křesťansky orientovanou populaci v českých zemích. Invaze armád Varšavské smlouvy v srpnu 1968 a setrvání sovětských vojsk na území ČSSR nicméně takto uvažované snahy o obnovení života katolické církve a současně pokus o demokratizaci lidoveckého hnutí v socialistické státnosti definitivně zmařily. Pod dohledem okupačních vojsk reformní socialismus prostě zanikl a s ním i snahy o jeho „polidštění“ z hlediska lidských a občanských práv a svobod.

Na lidovecké scéně se tak nejpozději od roku 1970 opět začaly objevovat tváře známé z dob nechvalně proslulé „Katolické akce“ a s nimi podivné kádry prokomunistických lidoveckých „obrozenců“ z let 1948–1950. Tyto kádry se zasloužily o to, že křesťanské stranictví se opět ocitlo v područí Národní fronty pod vedením KSČ. Totéž ostatně platí o všech církvích a náboženských organizacích. Lidovecké hnutí bylo „očišťeno“, stejně jako celá společnost, od všech reformistů. Současně se režimu podařilo lidovecké hnutí prakticky izolovat od římskokatolické církve, která se ocitla v ještě těsnějším sevření „normalizačních kleští“, než v jakém byly obě nekomunistické strany v Národní frontě.

Celý text nepochybně nese známky profesionálně odvedené badatelské práce, s maximálním vyčerpáním zachované a přístupné dokumentace (archivních dokumentů, publikovaných i nepublikovaných vzpomínek a literatury různých žánrů). Publikace také vhodně zapadá do produkční koncepce Ústavu soudobých

dějin. Jeho odborný pracovník Jiří Hoppe, který je jedním z recenzentů, se na tzv. krizové období 1968–1969 dlouhodobě specializuje. Druhým recenzentem je Michal Pehr, který se dlouhodobě profiluje jako expert na český, resp. československý politický katolicismus.

Autorovi nelze vyčítat, že vývoj v ČSL ve sledovaném období paralelně nesrovnával se „sesterskou“ Československou stranou socialistickou. K její historii v poúnorovém období jsou bohužel zatím k dispozici pouze dílčí studie. Kromě Československé strany socialistické na syntetické zpracování stále čeká také velká většina z více než patnácti členských organizací tehdejší Národní fronty. Všechny nebo téměř všechny se v zajímavém období konce šedesátých let snažily co nejdříve vymanit z přímé kontroly KSČ a emancipovat svou pozici vůči Národní frontě stejně tak, jako obě nekomunistické strany.

Nepochybně velmi zdařilá a přínosná monografie je kromě jiného dalším dokladem toho, že i třicet let od pádu komunistického režimu lze v období tzv. pražského jara a nástupu normalizace stále nacházet nová, zajímavá a neprozkoumaná témata, která jsou hodná badatelského zájmu historických odborníků.

Konečný, Karel: Československá strana lidová v období nastupující normalizace (1969–1972). Praha 2019, Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR 52, 2019, 182 s.